

Mens en Wereld

Schrijf jij nu eens iets menselijks over het congres. Geen echt verslag, maar gewoon iets over de sfeer of zo.' Dat was een verzoek aan mij en op het eerste gezicht lijkt het niet zo moeilijk, om iets menselijks te schrijven over een humanisten-congres.

Dat is het ook niet, maar na de opmerking van een van de sprekers op zondagochtend, dat we eigenlijk meer moesten worden als de dieren, vraag je je wel even af, als welk dier zou ik nu het liefst zo'n congres uitzitten? Op sommige momenten als een luiaard, zalig hangend aan het plafond, als de afgevaardigden wat veel woorden nodig hebben om hun standpunt toe te lichten. Of als een mug, om ze te prikken. En soms als een grote herdershond, met enorme oren naar het spreekgestoelte gericht, als het boeiend is.

Iets menselijks. Het bal op zaterdagavond, toen we, geleid door de voorzitter, een wilde polonaise hielden, waar we met ons allen door elkaar krioelden. 'Dat komt nooit meer goed,' denk je dan, 'straks zitten we allemaal in de knoop.' Maar bij humanisten komt altijd alles goed. Op den duur.

Zelfs het rumoer om de HJG op zondagmiddag. Ik heb het niet allemaal precies begrepen. Het verloop was nogal verward, vond ik. Er waren veel jonge mensen achter in de zaal en ernstige hoofdbestuurders beenden er heen om ze, naar het leek, te beletten met tomaten te gooien en de zaal af te breken. Nu waren ze dat nooit van plan geweest. Ze hoefden ook niet tot rede gebracht te worden, want dat waren ze al. Ik hoop te in stilte voor ze, dat ze gelijk zouden krijgen, ofschoon dat helemaal fout was. Bepaald heel aardig en geruststellend vonden we het van Van Praag, toen hij zei: 'Wij wensen niet de liquidatie van deze mensen.'

Nog even alle lof voor de Amsterdamse dansgroep, die ons zaterdagavond Joegoslavische, Hollandse en Russische volksdansen liet zien. De filmlampen schenen steeds in mijn ogen, maar wat ik er van zag, als de lampen uit waren, was meeslepend.

't Werkte dan ook aanstekelijk, want Het Congres heeft gedanst. Zonder Metternich, maar met Van Praag aan het hoofd. En het ging reusachtig. Niemand heeft ooit willen geloven, dat het nog eens zo ver zou komen met ons, maar ik ben er blij om, want ook dat werkte mee tot het slagen van het congres.

Al twintig jaar?

Ja, het is inderdaad in deze dagen twintig jaar geleden dat wij, onzinnig van blijdschap, de brengun-carriers bepakt met juichende mensen door de stad zagen rijden. Het is ook in deze dagen vijftwintig jaar geleden dat wij in de nacht nog, wakker werden van het gedreun van inslaande bommen en het afweergeschut. Als wij 4 mei 's avonds op de Dam staan of naar de Waalsdorpervlakte gaan of waar ook in het land stil zijn om terug te denken aan anderen die wij niet terug zagen, zullen wij ons die nacht en vroege ochtend van 10 mei 1940 herinneren.

Als kind heb je misschien sterker geur- of kleurherinneringen dan wanneer je ouder bent. Voor mij waren die meidagen gekenmerkt door prachtig weer, stralende blauwe lucht met vliegtuigen, volkjes van afweergeschut en vallende parachutisten, maar vooral door sterk ruikende azalea's. Het was een absurd beeld in optima forma, waarbij je wist en voelde dat een loodzware last onvermijdelijk naar beneden kwam. Hoe loodzwaar en hoe knellend, ja wurgend die last zou worden was toen nog voor de meesten onbekend. Pas die avond op 4 mei 1945, toen de Engelse radio de capitulatie van de Duitsers had gemeld en vooral die volgende ochtend kwam het gevoel dat wij oneindig licht werden en blij... onzinnig blij. Die ochtend liep ik door de P. C. Hooftstraat in Amsterdam. De mensen zagen er gewoon anders uit dan in de voorafgegane maanden. Zij liepen op straat alsof er iets te beleven zou zijn. Het was veel minder mooi weer dan in die meidagen vijf jaar eerder. Was het maar vijf jaar? Ergens stond een man op een piccolootje te spelen 'It's a long way to Tipperary', het liedje van de Engelse militairen uit de eerste wereldoorlog dat zo populair geworden is. Als ik probeer te schrijven over de bevrijding, nu twintig jaar geleden, moet ik onweerstaanbaar denken aan die man met zijn piccolo. Ik hoor en zie hem dat liedje nog spelen. Gemaakt in de ene oorlog en gespeeld aan het eind van de andere en daarmee eigenlijk 'displaced'.

Waarom? Het ligt niet in mijn bedoeling te beweren dat de ene oorlog vreselijker of totaler was dan de andere. Maar de reacties erop en de tijd erna, waren erg verschillend. De eerste wereldoorlog heeft een grote reactie doen ontstaan van: dit nooit weer! Toegegeven, het mocht dan in zekere zin onverklaarbaar geweest zijn dat in de twintigste eeuw twee groepen landen en volken elkaar meer dan vier jaar lang zo

konden bestrijden, het zou bij deze ene ontsparing blijven. Overal toonde men zich vastbesloten, ja wist men dat dit nooit meer terug zou komen. Nodig was slechts dat de landen zich aaneen sloten en afspraken nooit meer oorlog te zullen voeren. Wat fatsoenlijke mensen in hun eigen nationale samenleving niet meer deden (elkaar dood slaan als zij het oneens werden) behoefden fatsoenlijke volken en staten ook niet internationaal te doen. Een golf van idealisme sloeg door de westerse wereld. In de jaren dertig zongen wij als kinderen van een openbare lagere school:

*Wij kinderen der wereld zijn verstandig,
eens groot / en wij weten het: aan ons
hoort de morgen / een morgen van leven
en niet één van dood / voor het vredesheil
willen wij zorgen. / Komt reikt ons de
hand, vriend uit het vreemde land / wij
blijven tezamen de leuze gestand, / komt,
kinderen zingt allen het mede / wij wen-
sen vrede, wij wensen vrede.*

Of die kinderen van zeven, acht jaar werkelijk wisten dat hun de morgen hoorde, kunnen wij ons nu afvragen. Maar het kenmerkte de tijd na die eerste oorlog. Op dat terrein was het een tijd van zekerheid. Dit gebeurde doodeenvoudig nooit meer.

En nu, na '45, denken wij datzelfde? Neen wij leven nu juist in een tijd vol onzekerheden, ook op dit terrein. Eigenlijk al van heel kort na 1945 leven wij in een wereld waarin wij wel hopen dat dit zich niet herhalen zal. Maar wij leven juist met de volstrekte onzekerheid of het niet toch, vandaag, morgen, volgend jaar of later weer zal gebeuren. Zo u wilt, wij zijn minder idealistisch geworden. Ons geloof in de menselijke verantwoordelijkheid en redelijkheid is echter niet kleiner geworden, maar genuanceerder. Juist omdat wij dat vertrouwen hebben, zien wij dat er situaties kunnen ontstaan die...

Ik zou willen zeggen dat onze tijd ook misschien wat opener is. Wij weten dat de enkele leuze 'nooit meer oorlog' het probleem niet oplost. Onze kinderen zingen dat ook niet meer op school. Wij hebben ervaren dat het toch weer gebeurde en zien dat het opnieuw kan tenzij wij

(zie verder pag. 4)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no 9 - 1 mei 1965**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

In De Nieuwe Linie lees ik over een 'geruisloze rehabilitatie': 'Tegelijk met het bericht, dat dr. A. Terruwe door het Heilig Officie in ere is hersteld, werd door het KNP meegedeeld, dat de emeritus-hoogleraar prof. mr. W. J. A. J. Duynstee C.ss.R. naar Nijmegen zou verhuizen. Voor insiders was het duidelijk, dat hier geen sprake kon zijn van een toevallige samenloop. Toen dr. Terruwe zich fel tegen het Heilig Officie verweerde, had prof. Duynstee er al enige jaren Romeinse ballingschap opzitten. In 1957 - een jaar na zijn afscheid als hoogleraar - ging prof. Duynstee naar Rome. Pas in de zomer van 1960 werd hem toegestaan enige weken in Nederland te verblijven. Tegen Kerstmis 1960 werd zijn terugkeer definitief, hoewel hij als domicilie niet Nijmegen, maar Amsterdam kreeg toegewezen (...) Nu is die laatste smet uitgewist. Geruisloos. (...) Wij sluiten ons gaarne aan bij allen die hun vreugde hebben uitgesproken over de openlijke rehabilitatie van dr. Terruwe door het Heilig Officie. Het eerherstel van prof. Duynstee is geruislozer geschied. Men moet er even verheugd over zijn.' Ik citeer dit commentaartje voor u, niet alleen omdat het natuurlijk verheugend is, als dergelijke maatregelen worden ingetrokken, maar ook om erop te wijzen welke dwangmaatregelen in de jaren zestig nog mogelijk zijn, wat een enorme invloed zo'n Heilig Officie in Rome op de handel en wandel van een vrij Nederlands staatsburger kan uitoefenen. En ongelijk bekennen doet men daar vrijwel nooit: dat blijkt uit de zuinige bewoordingen waarin dat ten aanzien van dr. Terruwe is geschied, het blijkt temeer nu over prof. Duynstee maar liever helemaal niet werd gerept. De Nieuwe Linie heeft nog heel wat te doen...

Dat blijkt ook, ondanks allerlei progressieve tendenties, uit zulke dingen als de open brief die in Vox Veritatis, het blad van de katholieke Utrechtse studentenvereniging Veritas, aan de moderator wordt gericht door N. M. van Hemel. Daaruit haalt Vrij Nederland onder andere aan: 'Het schijnt normaal te zijn, dat meisjes op cursusavonden voor verloofden, die nog wel van de preekstoel af worden gestimuleerd, vrijelijk de vier grote p's (petting, pollutio, partus, prostaat) in de mond nemen. Opruiming van deze broeinesten van verzet is gewenst. (...) Zeereerwaarde Moderator, ik hoop dat deze feiten u zullen herinneren aan de opdracht die u uit eigen handen van de kardinaal ont-

ving. Wij verwachten (want ik mag menig Veritijn, zeker de Limburgers en Veterinairers, mijn geestverwanten noemen), dat u het roer beslist zult omgooien in de traditioneel-hiërarchische richting.' Want de traditie wil nu eenmaal, dat meisjes van niets weten als ze trouwen, en de hiërarchie bepaalt, dat alleen mannen over zulke dingen praten. Leve dat vooruitstrevende Veritas ('althans de Limburgers en Veterinairers' voorzover ze niet op dit soort geschrijf reageren), leve de onmondige meisjes!

Om nog even in de Utrechtse studentenwereld te blijven: voor wie het Corps niet 'exclusief' genoeg vindt, bestaat daar de vereniging Tres Faciunt Collegium, een club van een handjevol jongelui die zich van hun mede-Corpsleden onderscheiden voornamelijk door het uitgeven van nog meer geld en voorts door het dragen van dubbele namen en/of adellijke titels. Zij kwamen in het nieuws door de dood van een jongeman tijdens het gebruikelijke ontgroeningsceremonieel (nadat zij dat bericht overigens met succes 24 uur uit het nieuws hadden kunnen houden - waar relaties toch al niet goed voor zijn). Nu kan men over ontgroeningen denken zoals men wil, maar het is duidelijk, dat dit instrument in handen van zo uitermate onvolwassen en primitief reagerende jongetjes, die hun verantwoordelijkheid niet of nauwelijks beseffen, tot een gevaar wordt voor de samenleving. De Amsterdamse ASVA heeft al gepleit voor een officieel verbod van iedere lichamelijke ontgroening. Ik ben daar nooit voor geweest, omdat ook die wel zin kan hebben, als zij met mate wordt toegepast; niettemin is het duidelijk, dat juist die ietwat prollerijs kwajongetjes, die zich zo hoog boven het plebs verheven voelen, die matiging niet kennen. Zij zijn wellicht tot een geestelijke ontgroening (waarop het accent zou behoren te liggen) niet in staat, omdat zij zelf nog geen persoonlijkheid zijn. Daarom kiezen zij de weg van het brute geweld, dezelfde weg die ook de SS'er zo aansprak. Misschien is het goed, dan maar niet meer vergoelijkend van 'excessen' te spreken en het advies van de ASVA althans in overweging te nemen. Prettig is zulk overheidsingrijpen niet, maar de heren hebben het ernaar gemaakt.

Dit ingezonden stukje in de Haagse Post wil ik u niet onthouden: 'Mogen we alsjeblieft abstracte kunst, pop-art en nul-kunst afwij-

zen? Waarom brengen Van Gogh, Rembrandt, Toulouse Lautrec e.a. toch zoveel geld op? Die zijn toch ook niet abstract? Over een paar honderd jaar zijn alle Appels c.s. vergeten, en terecht. 't Is een modeverschijnsel en decadent, zoals deze gehele tijd.' Het kopje 'Een simpele affaire' zal de redactie er wel boven gezet hebben. Toch wel leuk, dat er mensen zijn die met zo'n eenvoud reageren. En dan die argumentatie over het opbrengen van geld! Van Gogh bij voorbeeld werd in zijn tijd evenzeer verguisd als Appel c.s. nu, dus wie weet...

Zijn de kleine achtpersoonsbuses een gevaar op de weg? Er gebeuren de laatste tijd heel wat ongelukken mee en toch schijnen ze technisch niets te wensen over te laten. Zou het hem dan niet veeleer daarin zitten, dat deze buses bij voorkeur gebruikt worden door pendelende arbeiders, mensen die uitsluitend op de spitsuren rijden en bovendien zo snel mogelijk op hun werk of thuis willen zijn? Beide factoren zijn niet erg gunstig voor een veilige rit. Men kan zich afvragen waarom steeds meer pendelaars hun toevlucht nemen tot dit gevaarlijke vervoer. Zouden wij ons er niet eens op moeten bezinnen of een drastische uitbreiding van het openbaar vervoer (snelle ritten, hoge frequentie, geen overstappen) het aantal verkeersongelukken niet zou beperken? Met de bus heeft men, over de nieuwe Grevelingendam, drie keer zoveel tijd nodig voor de rit van Zierikzee naar Rotterdam als per auto; is het dan een wonder, dat er straks weer idem-zoveel auto's bijkomen? Openbaar vervoer moet niet alleen of in hoofdzaak afhankelijk zijn van het rendement, het mag ook wel eens een middel worden ter bestrijding van de toenemende verkeerschaos. Het geld daarvoor besteed spaart mensenlevens.

Het is weer eens zover in Amsterdam, schrijft Vrij Nederland: 'Op zuiver formalistische gronden heeft burgemeester Van Hall van Amsterdam de vertoning van een film over de strijd in Portugees Guinee geweerd. De burgemeester

heeft natuurlijk gelijk. Krachtens soortgelijke formalistische rechtsregels werd kortgeleden de Portugees Da Silva tegen zijn wil aan zijn dictatoriale land uitgeleverd. Maar om der wille van dat formalisme is ons dan nu een belangrijk document onthouden over de gang van zaken in een nog steeds koloniaal geregeerd land en dat lijkt ons democratisch ontoelaatbaar.' V.N. heeft gelijk, want het gaat hier om hetzelfde soort formalisme, dat kort voor de oorlog minister Goseling Duitse joden aan de Nederlandse grens deed terugsturen, een formalisme dat een nazistaat als een fatsoenlijk land beschouwt. In dit geval kan al dat zwijgen over de verschrikkingen die Portugal in Afrika aanricht, leiden tot het andere uiterste, zoals ik in De Groene las: 'De afgelopen vijf jaren heeft zich in de overzeese Portugese provincies Angola en Mozambique in alle rust een geleidelijke economische ontwikkeling voltrokken.' Tot deze conclusie komt de Amerikaanse financiële deskundige Alfred F. Miossi, in een artikel over de huidige economische situatie in Portugal. Dit uit een persbericht, afkomstig van de Overseas Companies of Portugal en verzorgd door Public Relations Adviesbureau G. J. van Hulzen. Dat sommige Public Relations Officers het bruin bakken, was bekend; dat ze het zo bar maken als het bureau Van Hulzen blijft niettemin een verrassing.'

En een lachertje tot besluit, uit het Algemeen Handelsblad: 'Rechter James Stirling in Londen heeft gisteren vastgesteld, dat de houding die George S. Allen (35) in het echtelijk bed aanneemt, zijn echtgenote, Olive Allen (32) recht geeft op echtscheiding. George pleegt met opgetrokken knieën te slapen en daar beide echtelieden tamelijk zwaar zijn en het tweepersoonsbed waarin zij slapen, slechts 1,35 meter breed is, mag zulks als een onoverkomelijk bezwaar gelden. Na zijn uitspraak meende de rechter wel, dat aanschaf van lits-jumeaux het echtpaar Allen voor een scheiding had kunnen behoeden.' Ik geef het u maar even door, want u ziet welke gevaren ook uw huwelijk zoal kunnen bedreigen.

VERVULLING

Het beste van voor jaren dringt vanavond tot mij door.
Al je gewone vragen vinden weer gehoor.
Regent het. Ja het regent. Goede nacht.
Laten we nu gaan slapen, zeg je zacht.
Wij luisteren en liggen. Wind beweegt het raam.
Blijf zo maar liggen, zeg ik, en ik noem je naam.
Alles wat antwoord is gaat van mij uit.
Je wordt vervuld van de oneindigheid.

GERRIT ACHTERBERG

(Uit 'Voorbij de laatste stad', uitgave Bert Bakker/Daamen N.V. - Den Haag).

Katholieke stem over religieuze projectie

Wie belang stelt in de discussies omtrent wezen, waarde en structuur van de geestelijke stromingen zal zich de geweldige heisa herinneren die ontstond toen Simon Vestdijk in 1947 met zijn boek 'De toekomst der religie' op breedvoerige wijze de bijna een eeuw sluimerende kwestie van de religieuze projectie weer aansneed. 'De spanning,' schreef hij, 'tussen de individuele beperktheid van de mens en de totaliteit waarnaar hij streeft, ontlaadt zich in een veelheid van religieuze doelstellingen, die allemaal iets met de eeuwige mens te maken hebben, zonder dat zij onderling ook maar de geringste overeenkomst hoeven te vertonen' (73). Na dit boek viel heel theologisch Nederland over Vestdijk heen. En al behoefde men niet benauwd te zijn dat de literator zijn man niet zou staan – hij vervolgde iedere aanvaller tot in de advertentieblaadjes der stedelijke wijken – een andere, jonge schrijver nam het talentvol voor hem op: Fokke Sierksma, met een boekje: 'Tussen twee vuren.' Daarin viel deze leerling van prof. Van der Leeuw Vestdijk grotendeels bij, polemiseerde op enkele punten met hem, maar etaleerde vooral het trieste schouwspel van reeksen van theologen die, bij gebrek aan talent en argumenten, alleen maar heel akelige, domme en vervelende dingen tegen het betoog van Vestdijk hadden kunnen te berde brengen. Eigenlijk alleen prof. Bleeker had zich als een eerlijk en ernstig polemist onderscheiden. De overigen wisten niet beter dan hautaine, aanmatigende praatjes te verkopen. Opvallend was de stilte in rooms-katholieke kringen. Het komt me voor dat men daar begreep dat er een ernstig man aan het woord was geweest. Het probleem der religieuze projectie is ook niet even af te doen met een preekje en een verwijt dat referent de boeken van recensent niet heeft genoemd (prof. v. d. Leeuw).

Intussen was namelijk ook in strikt-wetenschappelijke kringen de discussie weer opgebouwd. In 1948 promoveerde D. J. van Lennep op een proefschrift: 'Psychologie van projectverschijnselen', waartegen dr. A. J. Westerman Holstijn in het Ned. Tijdschrift voor de Psychologie van 1950 een heel fijnzinnige kritiek uitte. Eigenlijk is het wel boeiend te zien hoe zo'n golf van wetenschappelijke en levensbeschouwelijke belangstelling voort rolt. In 1955 verscheen van de hand van de inmiddels op een godsdienstpsychologisch werk gepromoveerde

Fokke Sierksma: 'De Religieuze Projectie', een knap stuk werk.

Ook Sierksma moest het beleven dat vele theologen pleinvrees hebben en zelfs ramen en deuren sluiten om wat buiten is zelfs niet te zien. In allerlei bladen en blaadjes viel men Sierksma aan, insinuerend soms, uit de hoogte vaak, maar zelden ter zake. Gezegd moet worden dat ook van humanistische zijde – bij monde van dr. Kwee Swan Liat in Vox theologica van 1957 – niets wezenlijks en veel ter zijde werd gezegd. In Wending van '59 verscheen nog een tamelijk onverkwikkelijke correspondentie tussen Kraemer en Sierksma. Maar al bij al was het een trieste vertoning van theologische zijde.

De eerste die op belangwekkende wijze reageerde was de rooms-katholieke theoloog en psycholoog prof. dr. Han M. M. Fortmann (Annalen van het Thijmgenootschap, okt. 1961). Hij bestreed Sierksma en de hele projectietheorie, maar zinnig en elegant, voorzichtig en bewust van de kwetsbaarheid der theologie. Zijn kritiek ging uit van het standpunt der (vooral franse) fenomenologen, met name Merleau-Ponti.

Deze bestrijding – er is geen projectie, elke waarneming geeft een facet der werkelijkheid weer – heeft hem blijkbaar veel dieper bezig gehouden, want nu liggen er twee dikke delen van zijn boek over de religieuze projectie voor ons en een derde, afsluitend deel is elk ogenblik te wachten.

Op een zeer uitvoerige manier geeft Fortmann een overzicht van de historie van de projectietheorieën, Feuerbach, Freud, Freudianen, Marx, Jung, Vestdijk en Sierksma. Dat doet hij – naar

mijn gecontroleerde indruk – zeer correct. Aardig is het hoe hij verwijten van te lange citaten pareert: neem me niet kwalijk, maar Freud en Marx schrijven zo goed.

In het tweede deel formuleert hij in algemene trekken zijn kritiek, die hij in een derde deel wil detailleren.

Nu zou men kunnen zeggen: wacht met een bespreking tot het derde deel is verschenen. Maar daartegen heb ik vier overwegingen. In de eerste plaats zie ik wel gespannen uit naar het laatste deel, maar minder om breder ingelicht te worden omtrent Fortmanns argumenten dan om precies zijn details. Ik meen dat ik zijn standpunt wel bekeken heb. In het kort: op het stuk van de kritiek van de kennis heerst er doodse stilte in dit boek, juist daar waar het probleem scherp gesteld zou moeten worden. Tweedens is een veertiendaags blad niet de sfeer en de ruimte om een zo diepgaande discussie te voeren, waardoor het ten derde beter is dit te zijner tijd in Rekenschap te doen.

Maar ten vierde is het wel beter om het werk van Fortmann nu reeds hier te bespreken als een verschenen boek, want – ik kan me vergissen – ik geloof dat er geen derde deel zal komen. De eerlijkheid van de auteur geeft ons namelijk een duidelijk inzicht in zijn eigen twijfels. In de Annalen van het Thijmgenootschap had prof. Fortmann al besloten met de verzuchting: 'Het klassieke bewijs voor Gods bestaan lijkt te gelden voor wie a priori aanvaardt dat het gelden kan.' In zijn boek zegt hij enkele malen letterlijk en vele malen terloops en impliciet met 'eerder dit dan dat' en 'misschiens' – dat hij door zijn eigen betoog nog lang niet overtuigd is. Hier en daar krijgt zijn betoog daardoor een kreterig karakter. Ik geloof dat hij, nog dieper in details verzinkend, zijn zekerheid nog meer zal verliezen. Het is ook een moeilijk vraagstuk. Maar nogmaals ik kan me vergissen.

P. Spigt

Prof. dr. Han M. M. Fortmann: 'Als ziende de Onzienlijke, een cultuur psychologische studie over de religieuze waarneming en de zogenaamde religieuze projectie' – twee delen, derde deel te verschijnen in 1965 – uitg. Paul Brand, Hilversum 1964.

Het Humanistisch Verbond vraagt:

Opheffing discriminatie bij de geestelijke verzorging

Het congres van het Humanistisch Verbond, op 10 en 11 april te Utrecht bijeen, spreekt uit:

dat de gelijkgerechtigdheid der burgers in Nederland vergt dat de overheid de humanistische geestelijke verzorging en vorming op dezelfde voet behandelt als die der kerken en dat dit recht op de kortst mogelijke termijn dient te worden verwerkelijkt;

dat het onaanvaardbaar is dat de humanistische geestelijke verzorging in het algemeen en die in de inrichtingen van justitie voor minderjarigen en meerderjarigen in het bijzonder belemmerd wordt in haar vrije ontplooiing, daar deze humanistische geestelijke verzorging voor de geestelijke volksgezondheid van het buitenkerkelijk volksdeel, voor zover dat daarvan gediend is, van wezenlijk belang is.

Bovenstaande resolutie is, aan het slot van het congres, met algemene stemmen aanvaard en ter kennis gebracht van de bevoegde autoriteiten.

LEVENSvreugde

Dit is de ware vreugde in het leven: gebruikt te worden voor een doel, dat je zelf als iets machtigs voelt; volkomen opgebruikt te zijn voor je op de vuilnisbelt wordt geworpen; een natuurkracht te zijn inplaats van een klein zelf-zuchtig brokje kwaaltjes en grieven, dat zich er over beklagt dat de wereld er zich niet op toelegt je gelukkig te maken.

Bernard Shaw
in 'Man and Superman'

Wijsheid en schoonheid van India

I ndertijd werd in M. en W. aandacht gevraagd voor het lezenswaardige boekje van *drs. H. van Praag 'Spiegel der Chinese beschaving'*. Van dezelfde auteur zag nu het licht: *'Wijsheid en schoonheid van India'* (eveneens bij de Haan uitgegeven, Phoenixpocket no. 75), dat ik ook graag ter lezing aanbeveel. Allereerst behandelt schr. de wijsheid van China (Hindoeïsme, Jainisme, Boeddhisme en Yoga) daarna de beelden- de kunst, de muziek en de literatuur (Upanishads, spreuken, yogaliteratuur (schone letteren enz.).

Van Praag begint met een overzicht van de belangrijkste geestelijke stromingen en hun vertegenwoordigers vanaf de oudste tijden. Hij wijst op de sterke eenheidsgedachte in het Indische denken: de idee dat al het bestaande, mensen, dieren, planten, in één mystieke eenheid zijn verbonden, de zgn. advaita-gedachte (ik wijs er hier nog op, dat deze idee op onvergelykelijke wijze in gedichten tot uitdrukking is gebracht door Dèr Mouw, die zichzelf Advaita noemde). 'In alle menselijke denken schuilt steeds het zoeken naar de eenheid. Daar zonder zijn wetenschap en techniek niet bestaanbaar', zegt Van Praag. Deze filosofie heeft ook zijn consequenties ten opzichte van de opvattingen over het kwaad. Het kwaad raakt niet het wezen van de mens, het is maya (waan). Het kwade, het destructieve is het niet-essentiële, het voorbijgaande, het tijdelijke. Het wezenlijke is de eenheid. De individu verhoudt zich tot deze eenheid als de druppel in de oceaan, de vonk in het vuur. De waarheid is sterker en onvergankelijker dan de leugen.

Ik vraag mij af of de Indische wijsbegeerte het vraagstuk van het kwaad bevredigend heeft opgelost. Maar wie geeft wel een 'oplossing' van dit probleem, dat sedert de oudste tijden (men denke ook aan Job) de mensheid heeft bezighouden. Ook het christendom geeft m.i. geen bevredigend antwoord. Trouwens het monisme van Spinoza (vergelijkbaar met de Indische advaita-idee) weet evenmin raad met het kwaad. Bayle heeft op dit punt Spinoza scherp gekritiseerd. Merkwaardig is hoe sterk het kwaad in de moderne literatuur wordt geaccentueerd (ik denk bv. aan Arthur Miller, maar ook Dostojewsky is in zijn gehele werk met dit probleem bezig).

Toch is de Indische visie waard overdacht te worden, bv. ten aanzien van de tegenstelling

leugen en waarheid. De leugenaar zal altijd trachten zijn leugen voor waarheid te doen doorgaan. La Rochefoucauld zei eens: 'De huichelarij is de buiging die de leugen voor de waarheid maakt!' De leugen is derhalve de ondergeschikte, een derivaat van de waarheid. De moderne psychologie leert ons dat haat gefrusteerde liefde is.

Een ander voorbeeld: Onze visie op de natuur. Op het eerste gezicht maakt de natuur een vredige indruk. Bij nader onderzoek blijkt deze vreedzame natuur echter een slagveld van allen tegen allen te zijn. Mag ik er aan herinneren hoe aangrijpend deze natuur is getekend door Schopenhauer, van wie ook het woord afkomstig is: 'De natuur is heerlijk om te zien, maar verschrikkelijk om te beleven'. Ziet men echter weer de totaliteit van de natuur, haar biologisch evenwicht en evolutie, dan krijgt men toch weer een indruk van harmonie.

Het Indische denken heeft vanouds op deze samenhangen gewezen. Een centraal begrip in dit verband is ook de *ahimsa*, de geweldloosheid, die in nauw verband staat met de eenheids-gedachte, het tat-tvam-asi (dat zijt gij, d.w.z. de herkenning van zichzelf in ieder ander wezen). De mysticus Rama-Krishna zegt van ahimsa: 'Als ge met uw rechterhand op uw linkerhand geslagen hebt (bv. met een hamer) zal de linkerhand dan terugslaan?' De gedachte van het niet-reageren, het niet-terugslaan heeft de dichter J. H. Leopold mooi weergegeven in deze versregels:

*Hoe hard het lot met kwelling u mag slaan,
wees stil, gij maakt het erger – laat begaan.*

Wie duwt de golven van de zee terug?

De poging zelf doet weer een golf ontstaan.

Het is deze gedachte, die Gandhi in zijn ge-

weldloze acties heeft gerealiseerd. Ook Tolstoj heeft deze idee verkondigd en Gandhi heeft in dit opzicht veel aan Tolstoj te danken (jammer, dat Van Praag dit niet vermeldt).

Met de ideeën van advaita en ahimsa hangt ook de gedachte van de tolerantie samen. Van Praag verzwijgt de zwakke kanten van de Indische samenleving niet, in het bijzonder het kastenstelsel, dat een verwording is van de oorspronkelijke maatschappelijke hiërarchie van priesters, krijgslieden, ambachtslieden en boeren, terwijl de kastelozen vermoedelijk van de oorspronkelijke bevolking afstammen, die door de uit Iran komende Ariërs werden overwonnen. In dit verband merkt schr. over Europa op: 'Het is de Bijbelse boodschap geweest die aan het onrecht der slavernij een einde maakte.' Wanneer men ziet hoe de slavenhandel door allerlei 'christelijke' landen werd bedreven, hoe tot 1861(!) de slavernij nog een maatschappelijk aanvaard feit was in het orthodoxe Rusland en in Suriname, zal men de juistheid van deze stelling niet onderschrijven. Bovendien heeft het christendom in het verleden ook allerlei maatschappelijke kasten zonder meer aanvaard.

Het boeddhisme heeft evenals het jainisme het kastenstelsel verworpen. Het centrale thema van Boeddha's leer is de overwinning van de waan, de bewuste aanvaarding van de werkelijkheid. Velen zien de realiteit niet, willen haar niet zien. De Boeddha vergelijkt zich dan graag met een arts zoals in deze gelijkenis:

'Er was een blindgeboren man, die zeide: 'Ik geloof niet aan een wereld van licht en schijn. Er zijn geen kleuren, licht of donker. Er is zon noch maan, er bestaan geen sterren. Niemand heeft dus ooit deze dingen echt aanschouwd.' Zijn vrienden spraken hem tegen, maar hij hield vast aan zijn mening: 'Wat jullie zegt te zien zijn inbeeldingen. Zó er kleuren zijn, zou ik ze immers moeten kunnen voelen. Ze hebben geen zelfstandigheid en zijn onwezenlijk.' In die dagen was er een geneesheer, die bij de blinde werd geroepen. Hij mengde de vier geneeskrachtige kruiden en genas hem van zijn ziekte!'

Tussen twee haakjes, wat een prachtige parabool! Heeft deze niet betekenis voor iedereen? Zien wij zelf wel alle facetten van de werkelijkheid, dūrven we deze wel onder ogen te zien?

Al twintig jaar?

(vervolg van pagina 1)

als mensen de werkelijke wereldproblemen oplossen. Het probleem van oorlog en vrede zo goed als dat van de honger en het wereldbevolkingsprobleem. Dat is de uitdaging die deze tijd waarin de wereld zo klein geworden is, stelt aan de mensen en dus ook aan ons.

Ja, juist aan ons. Want een terugkijk na zoveel jaren op die verschrikkelijke oorlogstijd en bezetting, leert ons meer. Na die ochtend in de P. C. Hooftstraat viel inderdaad de loden last van willekeur van ons af. De last van volstrekte staatsalmacht waartegenover het individu, de gewone mens, geen enkel recht meer had. Juist in onze hoog ontwikkelde westelijke samenleving kwam die vertrapping van de rechten van de mens hard aan. Wij waren het zo heel anders gewend. De geschiedenis van de laatste eeuwen kenmerkte zich juist door het naar voren treden van de mens als drager van rechten tegenover de almachtige overheid. Nooit zo goed als in '40-'45 wisten wij wat de grondwettelijke vrijheden betekenden. Ach ja, wij hadden ze op school wel geleerd (vrijheid van godsdienst, van meningsuiting, van vereniging en vergadering, om er enkele te noemen), maar vonden ze volstrekt vanzelfsprekend. Vermoedelijk vindt u het ook nu al weer doorgewoond dat uw brieven niet opengemaakt worden en dat u lid van een ver-

eniging of politieke partij kunt worden als u dat wenst.

Maar als u die avond van 4 mei twee minuten stil bent, denkt u er nog weer aan terug, neem ik aan. Het lijkt dan eindeloos ver weg en onderstreept daarmee hoe belangrijk opnieuw de positie van de individuele mens is geworden. Ondanks de onzekerheid van deze tijd kunnen wij vaststellen dat een steeds voortgaande vermenselijking van de samenleving plaats vindt, een humanisering zoals dat op ons congres genoemd is. De menselijke waardigheid, de verantwoordelijkheid van een mens voor zijn daden en dus ook voor zijn gedrag tegenover een ander, zijn vergeleken met een paar eeuwen terug enorm naar voren gekomen. De opgaaf van een mens om met zijn eigen middelen en mogelijkheden de wereld leef- en aanvaardbaar te maken, ligt er voor ons allemaal.

Als het sterke nationalisme zoals wij dat tijdens de bezetting gezien hebben een poging was de verdere humanisering van de maatschappij tegen te houden, kunnen wij nu vaststellen dat die poging volkomen is mislukt. Aan ons om te zorgen dat geen nieuwe poging kans van slagen krijgt door meer dan 'de leuze gestand te doen', met overgave te werken aan de aanvaarding door ieder van dit onverklaarbare maar daardoor boeiende en fascinerende menselijke bestaan.

Mr. M. G. Rood

Lezingen voor de radio

Zondag 2 mei VARA 9.45 uur: dr. W. Drees 'Bevrijding'

Dinsdag 4 mei AVRO 15.45 uur: D. Heroma-Meillink 'Humanisme in de Verenigde Staten'

Zondag 9 mei VARA 9.45 uur: dr. G. W. Huygens 'Ter Braak en Du Perron herdacht'

Zondag 16 mei VARA 9.45 uur: dr. G. Stellingma 'Kennis van het geestelijk leven'

Televisie

Vrijdag 7 mei: prof. dr. J. P. van Praag en J. Bijleveld over 'Actueel humanisme' (Voor aanvangtijd zie de programmabladen)

Welke zijn nu volgens de Boeddha de vier 'ge-
neeskragtige kruiden?':

1. de alomtegenwoordigheid van het lijden.
2. de oorsprong van dit lijden in de zelfzucht.
3. de genezing van dit lijden door de overwinning van de zelfzucht.
4. de methode van deze genezing door uitersten te vermijden.

Het leven is lijden: 'Geboorte is lijden, vergaan is lijden, ziekte is lijden, dood is lijden, vereniging met het onaangename is lijden, scheiding van het aangename is lijden, zegt Boeddha. De mens hecht zich aan allerlei vergankelijke dingen, die voor het leven geen essentiële waarde hebben (ik teken hierbij nog aan, dat ook de Stoïcijnen van deze grondervaring uitgaan). Deze gedachte wordt toegelicht in de volgende boeddhistische parabel, die ook wijst op het zinloze van veel strijd om niet-essentiële dingen: Enige kinderen waren aan het spelen aan de oever van een rivier. Zij bouwden kastelen van zand en ieder kind verdedigde zijn eigen kasteel. En ieder zei: 'Dat is mijn kasteel.' Zij hielden hun kastelen gescheiden en duldden geen vreemde inmenging.

Toen de kastelen voltooid waren, schopte een kind een andermans kasteel om en verwoestte het volledig. De eigenaar van het kasteel werd woedend, trok de indringer aan het haar, sloeg hem met zijn vuist, en riep: 'Hij heeft mijn kasteel vernield! Kom allemaal hier en help mij hem te straffen!'

De anderen kwamen hem te hulp. Zij sloegen het kind met een stok, traptten hem op de grond. En toen gingen ze weer voort met spelen, in hun eigen zandkastelen. En ieder zei: 'Dat is van mij. Niemand anders mag het hebben. Blijf uit mijn buurt! Raak mijn kasteel niet aan!' Maar de avond daalde neer. Het werd donker, en ieder moest naar huis. Niemand bekommerde zich meer om zijn kasteel. Het ene kind trapte het zijne in elkaar, het andere kind duwde het zijne met zijn handen weg. Toen keerden zij zich om, en ieder ging naar zijn huis!

De gedachte van de vergankelijkheid van al het zijnde is in deze parabel centraal, een gedachte die leidt tot de aanvaarding van de ahimsa, de geweldloosheid.

Nog een enkele opmerking over het boekje van Van Praag. Het is boeiend en vlot geschreven en de schr. weet door vergelijkingen ontleend aan Chinese en Europese denkers bepaalde begrippen te verhelderen. Toch zet ik hier en daar een vraagteken, o.m. bij zijn opvatting: 'Zonder twijfel mogen we Nirvana ook identificeren met Tao'. De boeddhistische nirvana-gedachte is geboren uit een filosofie, die m.i. gericht is

Het mosterdzaad

*Het kind was koud en stijf
Krishna Gautami zag het knaapje rusten,
maar niets verroerde aan zijn lijf,
als ze zijn naam riep en hem kustte.*

*Ze nam het knaapje aan haar hart,
en ging van vrind tot vrind.
Ze spraken woorden voor haar smart,
en weenden om het kind.*

*Maar geen van hen bezat een kruid
om 't kindje te genezen.
Alleen een bedelmonnik duidt
haar op het Verlichte Wezen.*

*En Boeddha spreekt: 'Gij zult alleen
een mosterdzaad me beuren,
geplant in 't huis, van wie geen één
verwant of slaaf betreuren!'*

op het onaardse en een negatieve waardering ten aanzien van het leven heeft (leven is lijden). Het nirvana (letterlijk: uitgewaaid) is de leegte, het bevrijd zijn van alles wat aan het leven hecht, van alle begeerten. Het is een ideaal, een einddoel van alle bezinning. De Chinees Laotse die in de Tao-Te-King spreekt over 'het Tao' is (geheel passend in het kader van het Chinese denken) 'lebensbejahend' (om een duitse term te gebruiken). De chinees wil niet verlost worden van dit leven, maar hij is gericht op een kosmische harmonie en tracht zijn weg te vinden in dit leven met een levensbevestigende filosofie.

Wat verstaat de chinees Laotse onder 'Tao'? M.i. géén verlossing, maar het kosmische principe, dat in alles aanwezig is en de gang van het wereldproces bepaalt. De mens moet zich aan deze kosmische, zedelijke wet aanpassen. Het Taoïsme is (evenals andere chinese denkrichtingen) meer sociaal gericht. 'Tao is overal, het is rechts en links tegelijk. Alles kan alleen door Tao ontstaan en Tao laat alles ontstaan... Tao is steun en betrouwen van alle wezens, het voedt en onderhoudt allen en gedraagt zich niet als heer en meester... Daarom acht de wijze zich nimmer belangrijk en juist dáárdoor verricht hij grote dingen.' (Tao Te King, 34). Let wel, hier is dus geen sprake van verlossing uit de kringloop van geboorten maar zelfs van het verrichten van dingen! Het uitgangspunt en de levensvisie van het chinese Taoïsme en het indische Boeddhisme zijn m.i. geheel verschillend.

In het boeddhisme staat in de nirvanagedachte echter de verlossing centraal. Prof. J. Gonda schrijft in 'De Indische godsdiensten' over Nirvana: 'Nirvana wil zeggen de vernietiging van het worden... Als door het ophouden van de avidya (dwaling, verblinding) steeds meer elementen zijn onderdrukt, houdt tenslotte de empirische persoonlijkheid op te bestaan. Het is dus niet een vernietiging van een bestaan, maar het ophouden van een proces.'

Van Praag ontkent, dat het boeddhisme pessimistisch is. Wat verstaat hij evenwel onder pessimisme? Wanneer men pessimisme noemt, de opvatting, dat deze wereld de slechtst denkbare is (in tegenstelling tot Leibniz), terwijl bovendien geen verlossing mogelijk is, dan is de boeddhist inderdaad géén pessimist, want hij onderschrijft deze twee theses niet. Maar anderzijds, wanneer men stelt dat de verlossing beter is dan het leven (zoals de boeddhist zegt) is het dan onjuist de boeddhist (althans in vergelijking met bv. de humanist) een pessimist te noemen omdat hij in feite de verlossing uit dit leven een hogere waarde acht dan de levensvreugde en het gehecht-zijn aan dit leven? Oneens ben ik het voorts met de stelling van Van Praag: 'Hij (de boeddhist) verwerpt de

*Ze gaat op zoek naar 't medicijn,
alom is iemand dood.
't Getal der levenden is klein,
dat der gestorvenen groot.*

*Zo keert ze tot de Boeddha weer.
'Hebt ge uw mosterdzaad?'
Ze zegt alleen: 'Dat kruid, o Heer,
is iets wat niet bestaat.'*

*Toen sprak hij haar ook van zijn leer,
't vergankelijke der dingen.
Ze legde zich bij 't noodlot neer,
en werd een volgeling.*

Uit: H. van Praag, Wijsheid en
schoonheid van India.

(Uitg. De Haan, Utrecht)

Brahmaanse godsvoorstelling, omdat hij een boven de tegenstelling van goed en kwaad staande godheid niet rijmen kan met zijn gevoel voor rechtvaardigheid. Juist in deze ontkenning nadert hij de bijbelse God, die liefde en gerechtigheid is.' Deze conclusie lijkt mij in strijd met de grondslag van het boeddhisme. 'Het theïsme', zegt Gonda, 'komt de Boeddhist onverenigbaar voor met de fundamentele gedachte van de in het heelal immanente orde.' De boeddhist argumenteert als volgt: 'Als God bestond en ook het kwade liet gebeuren, waarom hem dan te vereren? Liet hij het kwade niet gebeuren, dan zou het dwaas zijn het Al zijn schepping te noemen. Een almachtig God zou de mens redden van de gevolgen van zijn daden, een genaderijk God zou het leed niet scheppen en laten bestaan.'

Tot slot nog dit: In zijn beschouwing over de hindoeïstische kunst noemt Van Praag als één van de kenmerken van deze kunst: de aardse vorm-schoonheid. Ik zou nog willen wijzen op het merkwaardige erotische karakter van deze kunst, iets, dat wij in de Europese kunst, althans in deze vorm, niet kennen.

Van Praag is er in geslaagd het licht te doen vallen op verscheidene facetten van de Indische cultuur, die ook voor de moderne Europese mens nog van betekenis zijn of ons prikkelen tot overdenking en kritische bezinning. Schreef Schopenhauer niet over de Upanisjads: 'Zij zijn de lonendste en meest verheffende lectuur, die ter wereld mogelijk is; zij is de troost van mijn leven geweest en zal die van mijn sterven zijn?'

P. Krug

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers,
dr. H. Bonger, prof. dr. J. C. Brandt Corstius,
H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
P. W. van der Vliet.

Redactiesecretaris:
J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht.
Telefoon: 030 - 3 15 63.

Administratie, abonnementen en advertenties:
Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,—; losse nummers f 0,30.

IK denk er ZO over

De grote hoeveelheid ingezonden stukken die wij ontvingen n.a.v. de controverse Van Royen-Bonger en de meningsverschillen over onze geestelijke raadslieden bij de strijdkrachten dwingt ons ertoe de meeste ingezonden stukken drastisch te bekorten. Wij weten, dat daardoor enkele facetten in deze debatten minder helder worden belicht maar kunnen toch niet anders handelen. Mens en Wereld wordt niet op rubber vellen gedrukt ... (Red.)

Over dr. van Royen 5

De inhoud van dr. Van Royens artikel 'De rechten van de liberalen binnen het Humanistisch Verbond' acht ik zeer kwalijk voor een humanist, omdat hier niet alleen de politiek in het algemeen binnen de discussie wordt gehaald, maar vooral de persoonlijke politieke gezindheid. Dit is een handelwijze welke overeenkomsten vertoont met het door machtswellust gedreven verdacht maken van alle tegenstanders door deze onder één noemer te brengen (MacCarthy). Het is, zoals ook dr. Van Royen stelt, juist een van de mooie dingen van het Humanistische Verbond dat mensen met zeer verschillende politieke instelling erin kunnen samenwerken. Dr. Van Royen behoort kennelijk tot de lieden die de persoon en de levensomstandigheden van de kleine ondernemer romanticiseren. Ik kan mij niet onttrekken aan de indruk dat dergelijke lieden - wellicht onbewust - minder aan het belang der betrokkenen dan aan zichzelf denken, aan de waardering die eigen status en omstandigheden verkrijgen door vergelijking met die van de arme zwogers.

J. Dijkstra

Over dr. van Royen 6

Ik hoop, dat Bongers verontwaardiging vooral voortkomt uit de wijze waarop de heer van Royen zijn inzichten 'opdient'. Ik kan mij niet voorstellen dat de ene humanist tegen de andere van leer trekt omdat deze meent een eigen weg te moeten bewandelen. Overigens heeft de betoogtrant van de heer v. R. mij al jaren geërgerd. Het heeft mij allang verwonderd dat de redactie van M. en W. z'n stukken plaatste ondanks de manier waarop hij soms belangrijke zaken behandelde. De simplificering van zaken die wel binnen dr. v. R.'s competentie liggen heeft mij meermalen verbaasd. Van mij hoeft hij niet aan 'de pil' te geloven, maar de betweterige toon waarop hij b.v. de R.K.-kerk verwijt niet zijn mening: Jezus is niet letterlijk Gods zoon, te erkennen doet mij zelfs twifelen aan de waarde van zijn uiteenzettingen op dat punt. De wijze waarop dr. v. R. alle zaken zwart/wit stelt is inderdaad compromitterend voor M. en W. Toch meen ik, dat de redactie de controverse eleganter had kunnen oplossen.

P. Hienekamp-Ehrbecker

Over dr. van Royen 7

Een kort weerwoord aan Bonger: ik weiger zeer beslist het 'image' te aanvaarden dat B. op mij drukt. Als hij zegt dat ik meen als humanist altijd en overal vriendelijkheid (die de zuster van onoprechtheid kan zijn!), zachtaardigheid, vergoelijking en verdoezeling te moeten betrachten dan is hij, voor zover mijn zelfkennis reikt, er volkomen naast. De zinspelende op onoprechtheid zal wel een 'slip of the pen' zijn. Ik ben het eens met de man die over 'vroeger' sprak als 'de goeie ouwe tijd toen onze voorouders het zo beroerd hadden.' Met het vrij onschuldige utopische artikel van dr. Van Royen ben ik het dus niet eens, maar 'tant de bruit pour une omelette'?

T. J. Eskes

Over dr. van Royen 8

Het stuk van dr. H. Bonger in M. en W. van 20 februari acht ik betreurenswaardig, ja ver beneden het peil waarop uw blad tot heden stond. Het is een venijnige persoonlijke aanval beneden de standing van uw blad. Zonder politieke woorden te gebruiken is hier gecamoufleerd een misselijk stukje politieke agitatie bedreven.

ds. H. van Lunzen

Antwoord van Bonger

Ds. Van Lunzen heeft opzettelijk of niet 'politieke agitatie' gezien in mijn aanval. Tegen veel kan een auteur zich wapenen maar niet tegen wanbegrip van lezers. Als ds. Van Lunzen achter mijn artikel politiek zoekt dan is hij wel geheel verpolitiekt.

(Discussie gesloten. Red.)

Geestelijk raadsman voor militairen 5

Ik onderschrijf ten volle wat mevr. Scheltes uiteenzette. Ik heb destijds de rede van de heer Lips met grote aandacht gevolgd en ik meen dan ook, dat mevr. Scheltes zijn woorden niet onjuist heeft weergegeven. Wel ben ik het met de heer Lips eens, als hij stelt: 'Tenslotte is het werkelijke punt de vraag, of er humanistische verzorging voor militairen moet zijn of niet?' Het lijkt mij zeer wenselijk dat dit punt, dus de kern van het probleem, opnieuw in studie wordt genomen. Ik ben het niet met mevrouw S. eens als zij zegt, dat zij het H.V. niet meer volgen kan. In het H.V. zijn voor- en tegenstanders van wapeniging verenigd. Binnen onze organisatie moet het mogelijk zijn de verschillende meningen tot uiting te brengen, desnoods met elkaar te laten botsen. Het lijkt mij zeer wel mogelijk een grootste gemene deler te vinden.

M. Hartog-Lansen

Geestelijk raadsman voor militairen 6

Voor mij is het militaire systeem onverenigbaar met een humanistische levensovertuiging. Graag zou ik van hen die de toon aangeven in het H.V. horen hoe zij het bestaande militaire systeem rijmen met onze humanistische beginselen. Er zijn volgens mij drie mogelijkheden: a. men stelt dat handhaving van het militaire apparaat niet in strijd is met onze beginselen; b. men stelt: het is er lijnrecht mee in strijd, maar we weten niet hoe we er vanaf kunnen komen, omdat de meerderheid van ons volk het op veiligheidsoverwegingen wenst; c. men beschouwt het als een mensonwaardige instelling waartegen gestreden moet worden. Het lijkt mij gewenst dat hierover eens een discussie komt binnen het H.V.

C. E. Meltzer-Sluiser

Geestelijk raadsman voor militairen 7

Waarom noemt de heer Lips mevrouw Scheltes 'bevooroordeeld'? Zij vindt de Pax-Christi-beweging meer in overeenstemming met Christus' leer, omdat zij het 'Gij zult niet doden' in praktijk wil brengen, terwijl anderen het alleen maar belijden met de mond. Het is niet zonder reden dat Domela Nieuwenhuis schreef: 'De leer van Christus is het

meest in de weg gestaan door de christelijke kerken'. En als u dan vraagt: 'Ligt dat bij de humanisten ook zo? Zijn de pacifistische humanisten de echte en de andere de niet echte?' dan antwoord ik: het gebruik van geweld kan in bepaalde gevallen voor een humanist denkbaar zijn, maar het militaire stelsel waarin jonge mannen worden gedwongen het moordvak te leren en op bevel het moordvak moeten uitoefenen is mijns inziens in flagrante strijd met het humanistische denken.

J. Hagemeijer sr.

Commentaar redactie

De kern waarom het bij de humanistische geestelijke verzorging bij de strijdkrachten gaat is: in die strijdkrachten zijn nu eenmaal tienduizenden Nederlanders verzameld. Onder die tienduizenden zullen er velen zijn die met geestelijke problemen worstelen, maar niet godsdienstig zijn. Deze mensen hebben bij de verwerking en eventuele oplossing van hun problemen de geestelijke steun nodig van hen, die deze steun kunnen en willen verlenen vanuit dezelfde sfeer waarin die mensen leven. Dergelijke geestelijke steun zoekende (jongere en oudere) mensen vindt men in de gehele menselijke samenleving, in ziekenhuizen, gevangenissen e.d. Men kan niet weigeren geestelijke steun te verlenen aan mensen, die in militaire dienst zijn en in geestelijke moeilijkheden verkeren. Dat is het punt waarom het gaat. Alle andere zaken zijn irrelevant bij de bepaling of de geestelijke raadsman voor militairen aan humanistische normen voldoet. Waarmee wij niet willen zeggen, dat wij bewonderaars zijn van oorlog-in-welke-vorm of van het militaire systeem. Dit zijn geheel andere zaken.

(Discussie gesloten. Redactie)

Onze huwelijkswet

De heer J. v. d. Linde heeft gelijk: het is een zuur idee voor een man, wanneer een vrouw bij echtscheiding de helft van de huwelijksgoederen toegewezen krijgt. Tenslotte heeft de man 'door zijn kennis, wilskracht, werkdrijf of intelligentie' deze huwelijksgoederen verworven (zie Mens en Wereld van 3 april 1965).

Daarom dit voorstel, dat tegelijk nog een paar andere onbillijkheden opheft: laten man en vrouw overeenkomen dat ieder een halve werkdag de huishouding doet. Man en vrouw houden zo ieder nog een halve dag over om hun 'intelligentie, wilskracht enz.' te wijden aan een beroep dat zij zelf gekozen hebben.

De voordelen zijn duidelijk: de kinderen zien hun vader nu en dan eens en vader leert koken, sokken stoppen en luiers wassen, zodat hij niet onthand staat als moeder er met Piet vandoor gaat. Moeder op haar beurt krijgt de kans om eens met iemand anders dan de bakker en de melkboer te praten (en dan hoeft ze misschien niet eens meer weg met Piet).

De financiën zijn op deze manier ook keurig geregeld: vader verdient nu weliswaar nog maar de helft van wat hij met hele dagen beroepsarbeid verdiend zou hebben, maar daar hoeft hij bij een eventuele scheiding dan ook geen cent van af te geven, want moeder heeft haar deel zelf verdiend (als haar vader z'n dochter tenminste een even goede opleiding heeft gegund als z'n zoon).

U ziet het: alleen maar voordelen. Dat geen man daar nu eerder is opgekomen!

E. Hey-de Herder

Gezapig humanisme

Om op een bepaald facet van het gezapig humanisme te wijzen, dienen twee willekeurig gekozen citaten uit Mens en Wereld: 'Want ook de humanisten kunnen liefde voelen en schenken, opoffrend zijn met een diepte, die naar waarachtigheid gewogen minstens aan het God ontleende gelijk zijn' en 'Verder aanbidden mijn kinderen de bijbellesjuffrouw op school en als ik aan het voorlezen ben uit de kinderbijbel, willen ze van geen ophouden weten.'

(Zie verder pag. 7)

Electronische muziek... electrocutie van ons muzikale menszijn

'MAAR WAT WIL JE DAN, muziek is toch niets anders dan geordend geluid?' Tegenover me zit, zelfverzekerd en kalm, een der jonge vooruitstrevende componisten en probeert me uit te leggen dat mijn verwondering, verbijstering en irritatie inzake de hedendaagse experimentele muziek slechts een reactie is van onwennigheid, van niet-begrijpen. En hij vervolgt: 'Goed, je zegt dat wij geen aansluiting hebben met het verleden en dat de ontwikkeling der muziek toch altijd een evolutie moet zijn, een ingroei in het heden op basis van de ervaringen van generaties. Maar, en nu zet ik je schaakmat, ken je dan je muziekgeschiedenis niet meer? En daarin het voorbeeld van de grote Monteverdi, wiens nieuwe dramatische operastijl, met al die dissonanten en chromatiek, immers de puurste omwenteling betekende?'

Zeker, hij heeft gelijk. Mijn opvatting van: eerst één teen in het moderne muzikale badwater gestoken, daarna tot de knieën erin, dan voorzichtig op de hurken gaan zitten en... geleidelijk aan went de mens wel aan het bar-nieuwe muzikale klimaat - nee, die gedachtengang is er naast, past niet langer in deze onstuimige moderne tijd.

Maar hoe onderging ik dan indertijd muziek uit India, die toch ook een volstrekt nieuwe ervaring voor me betekende? Wel, met ongeduld, met gedachten aan 'maartse kattenkolder', en daarnaast met een glimlach om de serene sfeer, het dweperig verlangen der tokkelklanken en de tintelende zeer ingewikkelde ritmiek. Wonderlijke toekomstigheid: met een 'barstende' hoofdpijn begon ik te luisteren naar dat Indiase concert... volkomen verfrist en fit ging ik weer naar huis!

Andere herinneringen: elektronische muziek van Varèse (een Franse Canadees) in het Stedelijk Museum te Amsterdam. Eerst hield de componist een geestdriftig vertoog over de betekenis der elektronische muziek, over het opheffen der grenzen zoals die van de beperkingen in ruimte en klankkleur. Dan werden ons de 'uitvoerende kunstenaars' voorgesteld: een groep bandrecorders met bijbehorende op verschillende punten opgehangen luidsprekers!!! Heel andere impressies dan bij de Indiase muziek. Hier: de boor van de tandarts, overgierend straalvliegtuig, de overwinningsknaal bij het doorbreken der geluidsbarrière, spookkreten in een echo-grot, geluiden uit een houtzagerij, het getjiek van zeemeeuwen rond een binnenvarend oceaankasteel - kortom een mozaïek van geluiden (toegegeven: van getransformeerde geluiden) uit het leven van alledag.

Een klankmozaïek in super-stereofonie, ongrijpbaar van richting, onbepaalbaar door steeds vloeiende karakterwisseling. Geordend geluid? Ja zeker, als je de elektro-technische en de wetenschappelijk-akoestische elementen doorslaggevend wilt noemen voor het al of niet muzikale zijn van een verzameling klanken! De moderne experimentele muziek, zoals die van de elektronicus Varèse, wordt door sommigen ook wel 'soniek' genoemd wat vrij (en dus persoonlijk) vertaald zoveel betekent als stoeierij met klankkleuren.

Ook dát is me bekend: Webern en Bartók zijn in hun instrumentale muziek al voorlopers van deze elektronische muziektaal. Mijn tekort aan begrip voor hun kunst is kennelijk een gemis aan aansluiting vanuit mezelf.

MAAR TEGENOVER COMPOSITEN die zich van een computer willen bedienen (onder het motto: 'Het programma dat ik deze machine te werken geef, heb ik immers zelf bedacht?'), kan ik niet anders dan een 'Néé!' herhalen. Als muziek in diepste wezen een uiting is van (vergeef mij het sentimentele woord) het hart en niet van het verstand, dan is de elektronische muziek de electrocutie van ons muzikale menszijn. En de 'beulen' die dit vonnis voltrekken zijn de componisten zelf, via het bedienen van hun generatoren, geluidsfilters, magnetofoons etc.

Mijn tweede aanvalslinie tegen de elektronische muziek is de overweging dat muziekkunst een uiting is van de menselijke natuur - als de elektronische muziek in de wereld gaat overheersen, zou muzikale begaafdheid in het vervolg gelijk staan met technische begaafdheid op elektronisch-akoestisch gebied... artistiek vooruitzicht anno 1965!

'Maar man, je bent wat de experimentele muziek betreft net zo behoudend, als de roomsen op het gebied van bewuste geboorteregeling,' hoor ik mijn componist al zeggen.

Maar ditmaal is hij er falikant naast, want het verlangen naar bewegingsvrijheid (en dus de tegenzin om met z'n honderden op enkele vierkante meters te moeten leven) is de menselijke natuurlijke drijfveer tot het toepassen van geboorteregeling. Waar tegen de steriele elektronische geluidslawines het onvermogen zijn om met uit de menselijke natuur voortgekomen middelen een klinkende kunst te scheppen als echo van ons mens-zijn.

Leo Hoost

(Vervolg van pag. 6)

Uitlatingen van soortgelijke strekking in periodieken van het H.V. hebben mij min of meer als verraad in de oren geklonken. Er zijn nl. binnen het H.V. mensen die in een christelijke levensovertuiging zijn opgevoed en als volwassenen tot de pijnlijke ontdekking kwamen: er is hun iets opgedrongen, dat ze niet alleen niet meer konden aanvaarden, maar dat zelfs *evident onwaar* is. Tot deze conclusie gekomen (meer door respect voor de waarheid dan angst voor de onherroepelijke dood), worden deze mensen door hun familie niet meer als een der hunnen en zeker niet meer als betrouwbaar geaccepteerd. Verder worden zij zich bewust van een verknoede jeugd. Belangrijk is ook dat ze door kritische beschouwingen vaak tot conclusies komen, die veel buitenkerkelijk opgevoede humanisten wat vreemd in de oren klinken. Zo ken ik b.v. weinig of geen boeken waarin zoveel (al of niet door God gesanctioneerd) gemoord, gemarteld en vernield wordt als in de bijbel; maar er bestaat beslist geen boek dat zoveel menselijk leed heeft veroorzaakt als diezelfde bijbel. De 'triomftocht' der christelijke beschaving loopt als een bloederige draad door de historie. Zelfs in onze tijd: Hitler was katholiek en vrijwel al zijn trawanten waren 'Gott-gläubig' en juist zij hebben de kroon op het werk gezet van een sinds eeuwen door de godsdienst gerationaliseerd antisemitisme. Kunnen wij medemenselijkheid verwachten van

leven sverz ekering op index benad ering basis

Aurora

Zend mij vrijblijvend alle Inlichtingen over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM:

ADRES:

WOONPL:

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

iemand die zijn *eigen* verhouding tot zijn *eigen* God boven alles stelt of van iemand die het juist vindt, dat die God zijn enige zoon laat geselen en vermoorden uit 'liefde' tot de mensen? De humanist die zich hiervan bewust is, zal de humaniteit zien als een levensnoodzaak voor deze en komende generaties.

Ik begrijp dat we uit diplomatieke overwegingen voor radio en t.v. voorzichtig moeten zijn over godsdienst, maar dat betekent niet dat we als humanisten onder elkaar moeten coquetteren met het christendom. Dit is een vorm van gezapigheid die ontmoedigend is voor hen, die de gesel van de godsdienst aan den lijve hebben ondervonden.

J. J. H. Buys

(Eén van de zinnen, die de heer Buys aanhaalt, is geschreven door een humaniste, die in een 'christelijke levensovertuiging' is opgevoed. Red.)

HET HUMANISTISCH OPLEIDINGSINSTITUUT

roept gegadigden op
voor de opleiding tot:

A: Geestelijk Raadsman

B: Docent Humanistisch Vormings Onderwijs

Tijd en plaats:

De colleges worden gedurende twee jaar gegeven te Utrecht, zaterdags om de veertien dagen van 14 tot 18 uur. Vakantie van 1 juli tot 1 september.

Hoofdvakken:

Humanistiek, filosofie, andragogie, groepswork, kennis van de bijbel, van het Christendom en van de niet-westerse religies.

Vereisten:

Middelbare schoolopleiding, plus enige jaren voortgezette studie (ter beoordeling van de Commissie van Toelating) – leeftijd 25 tot 35 jaar – humanistische levensovertuiging.

Mogelijkheden:

Na de studie bestaat de mogelijkheid om als vrijwilliger of als beroepskracht werkzaam te zijn.

Onkosten:

Het cursusgeld bedraagt f 400,- per jaar. Er bestaat mogelijkheid tot reductie of vrijstelling.

Brieven:

Gegadigden dienen zich schriftelijk voor 15 mei 1965 aan te melden bij het Humanistisch Opleidings Instituut, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. 030-10163/29563.

HUMANISTISCHE STICHTING 'SOCRATES',
OUDEGRACHT 152, UTRECHT

LANDDAG SOCRATES

De Humanistische Stichting 'Socrates' organiseert op zondag 23 mei 1965 in 'Overvoorde', Van Vredenburgweg 170-174, Den Haag-Rijswijk, haar voorjaarslanddag over het onderwerp:

CULTUUR EN TECHNIEK

Over de wederzijdse beïnvloeding van de culturele situatie en de technische ontwikkeling spreken: Prof. Dr. H. Freudenthal en Drs. W. G. L. de Haas.

Voorzitter is Dr. P. Thoenes.

Kosten f 3,75 p.p. Donateurs en contribuanten f 1,25 p.p. Een lunch kan worden geserveerd voor f 3,75.

Inlichtingen en aanmeldingen bij het secretariaat van 'Socrates', Oudegracht 152, Utrecht.

ANNONCES

Gezocht voor niet hulpbehoevende oudere dame ongemeubileerde zit-slaapkamer in bosrijke omgeving van Gelderland.

Brieven onder nr. M.W. 177 a/h bureau v/d blad.

Huwelijk. Dame, 44 j., wenst serieuze kennismaking met ontw., innerlijk beschaafd heer.

Brieven (event. met foto) onder nr. 1288 aan Adv. bur. Keuzenkamp, Rochussenstraat 269, Rotterdam 3.

Dame, 54 jr., in bezit v. woning, **wenst kennism.** met besch. heer, liefst in bezit van auto, een kind geen bezw.

Brieven onder nr. M.W. 178 a/h bureau v/d blad.

BEZITSVORMING

samengesteld door Dr. W. Albeda, Dr. A. van Biemen, Ir. G. J. Braat, Drs. H. J. D. Dieters, Drs. J. M. Th. Loeffen, Dr. E. Nordlohne, Drs. A. W. H. J. Quaadvlieg, J. Reehorst en Drs. J. M. den Uyl.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 27.

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. – Omvang ca. 250 pag.

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30 49 60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 – UTRECHT

het wonder

samengesteld door:

Drs. D. Braun O.F.M., P. N. Kruyswijk, Prof. Dr. G. A. Lindenboom, Ds. G. van Loenen, J. J. C. Marlet, zenuwarts, Drs. J. G. van der Ploeg, Dr. D. H. Prins, Prof. Mag. Dr. E. C. F. A. Schillebeeckx O.P., Ds. P. Simoons, Dr. I. Vijlbrief, Drs. J. A. M. Weterman.

(Uitgave N.G.C. no. 26)

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 26.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.